

5777

Torah from Around the World

De rechtvaardige zal bloeien als een palmboom; als een ceder op de Libanon gedijen (psalm 92:13). Zoals de palm en de ceder kronkels noch overtollige groeisels hebben, zo kent de tsaddiek achterbaksheid noch overtolligheid. Zoals de palmboom en de ceder lange schaduwen vooruit werpen, zo strekt de beloning voor de rechtvaardige zich ook 'ver uit'. Zoals de palmboom en de ceder zich omhoog richten, zo richt het hart van de tsaddiek zich op God. Zoals de palmboom en de ceder hun verlangens hebben, zo heeft de rechtvaardige een verlangen: zijn verlangen geldt de Eeuwige.

Genesis Rabba, Lech lecha, 41:1

Sjabbat 18 februari 2017 / 22 Siewat 5777, Jitro, Sjemot / Exodus 18:1 - 20:23

Tanach blz. 145 - 150

Haftarah Jesjaja 6:1 - 7:6, 9:5 - 6

Tanach blz. 810 - 811, 815

Commentaar: Emeritus opperrabbin Jonathan Sacks. Onlangs is 'Een gebroken wereld heel maken. Verantwoordelijk leven in tijden van crisis' van zijn hand verschenen. Kort daarvoor kwam de vertaling van 'Not in God's Name' op de markt, onder de titel 'Niet in Gods naam'.

vertaler: Jochanan Belinfante

[Oorspronkelijke Engelse tekst](#)

Danken vóór we denken

De Tien Geboden zijn de beroemdste religieuze en morele gedragsregels in de geschiedenis. Tot voor kort sierden zij de Amerikaanse rechtszalen. Ook nu nog sieren zij bijna elke aron hakodesj in de synagogen. Rembrandt gaf hen hun klassieke kunstzinnige uitdrukking in zijn portret van Mosjé, terwijl hij op het punt staat de stenen tafelen stuk te breken bij het zien van het gouden kalf. John Rogers Herbert's grote schilderij van Mosjé die de stenen tafelen met de wetten naar beneden brengt

domineert de vergaderruimte van het House of Lords. De beide tafelen met hun Tien Geboden zijn het blijvende symbool van de eeuwige wet onder Gods soevereiniteit.

Het loont zich te bedenken dat de 'Tien Geboden' niet 'tien geboden' zijn. In de Tora worden ze *aseret hadevariem* genoemd (Sjemot/Exodus, 34:28) en de traditie omschrijft ze als *aseret hadibrot*, hetgeen betekent de 'tien woorden' of 'tien uitspraken'. Wij kunnen dit beter begrijpen in het licht van de ontdekking van oude documenten in de twintigste eeuw, in het bijzonder de Hittische contracten of 'feodale verdragen', die teruggaan tot 1400-1200 vdgj, dat wil zeggen, tot de tijd van Mosjé en de Uittocht uit Egypte. Deze verdragen bevatten vaak een tweeledige verklaring van de wetten, die is vastgelegd in het verdrag, eerst in algemene hoofdlijnen, dan in specifieke details. Dat is precies de verhouding tussen de 'tien uitspraken' en de gedetailleerde geboden van sidra Misjpatiem (Sjemot/Exodus, 22-23). De eerste zijn de algemene hoofdlijnen, de uitgangspunten van de wet.

Meestal worden ze voorgesteld, grafisch en inhoudelijk, als twee sets van vijf. De eerste gaat over de verhoudingen tussen ons en God, (inclusief het eren van onze ouders, aangezien zij ons, net als God, ter wereld hebben gebracht), de tweede met de relaties tussen ons en onze medemens.

Je kunt ze echter ook zien als drie groepen van drie. De eerste drie (één God, geen andere God, gebruik Gods naam niet zomaar) gaan over God, de Auteur en Autoriteit van de wetten. De tweede groep (houd Sjabbat, eer de ouders, dood niet!) gaat over het geschapen zijn. Sjabbat herinnert ons aan de geboorte van het universum. Onze ouders brachten ons ter wereld. Moord is verboden omdat wij allemaal geschapen zijn naar Gods evenbeeld (Beresjiet/Genesis, 9:6). Het derde drietal (pleeg geen overspel, steel niet, leg geen valse getuigenis af) gaat over de basale instituties van de samenleving: de heiligheid van het huwelijk, de integriteit van privé eigendom en het spreken van recht. Zodra je één daarvan kwijt bent, begint de vrijheid af te brokkelen.

Deze structuur dient om te benadrukken welk een vreemd gebod het tiende is: „Zet uw zinnen niet op het huis van je naaste, en evenmin op zijn vrouw, op zijn slaaf, zijn slavine, zijn rund of zijn ezel, of wat hem ook maar toebehoort." Op zijn minst aan de oppervlakte verschilt dit van alle andere regels, die spreken en handelen impliceren. Afgunst, begerig zijn, willen hebben wat een ander heeft, is een emotie, geen gedachte, woord of daad. En onze emoties, daar kunnen wij nu eenmaal niets aan doen. Vroeger noemde men ze 'passies', juist omdat wij in relatie tot hen passief zijn. Dus hoe kan afgunst überhaupt verboden worden? Het is duidelijk dat het alleen begrijpelijk is zaken te verbieden waar wij controle over hebben. Hoe dan ook, waarom zou die toevallige opwelling van afgunst ertoe doen als het anderen niets schadelijks doet?

Volgens mij leert de Tora ons hier een aantal fundamentele waarheden, die wij niet zonder risico kunnen vergeten. Ten eerste, zoals de cognitieve gedragstherapie heeft aangetoond, heeft wat wij geloven effect op wat wij voelen. Narcisten voelen zich bijvoorbeeld snel beledigd, omdat zij denken dat andere mensen over hen spreken of hen *dissen*, terwijl de mensen doorgaans helemaal niet in ons geïnteresseerd zijn. Hun aanname klopt niet, maar dat verhindert hen niet om zich kwaad en verongelikt te voelen.

Ten tweede, jaloezie is een van de sterkste krachten achter de gewelddadigheid in de samenleving. Het is wat Iago er toe bracht Othello te misleiden, met allerlei tragische gevolgen van dien. Dichter bij huis is het wat Kaïn er toe bracht Abel te vermoorden. Het is wat Awraham en vervolgens Jitschak er toe bracht voor hun leven te vrezen, toen de hongersnood hen tijdelijk dwong hun thuis te verlaten. Zij

waren getrouwd met mooie vrouwen en waren ervan overtuigd dat de lokale leiders hen zouden vermoorden, zodat zij hun echtgenotes aan hun harem zouden kunnen toevoegen.

Het meest aangrijpende voorbeeld: jaloezie was de basis van de haat die de broers voor Joseef koesterden. Zij namen aanstoot aan de speciale behandeling die hij kreeg van hun vader, aan de rijk geborduurde mantel die hij droeg en aan zijn dromen waarin hij de baas werd over hen allemaal. Dát bracht hen tot de overweging hem te doden en daarom verkochten zij hem uiteindelijk als slaaf.

Rene Girard zegt, in zijn klassieke boek *Violence and the Sacred*, dat de meest basale oorzaak van geweld nabootsend verlangen is, dat wil zeggen, het verlangen om te hebben wat iemand anders heeft. Ten diepste is dat het verlangen te worden wat iemand anders is. Jaloezie kan leiden tot het overtreden van vele van de andere geboden: het kan mensen bewegen tot overspel, diefstal, valse getuigenis en zelfs moord.

Joden hebben een speciale reden om jaloezie te vrezen. Het speelde zeker een rol in het bestaan van antisemitisme door de eeuwen heen. Niet-Joden waren jaloers op Joden om hun vermogen succesvol te zijn temidden van tegenslagen: het vreemde verschijnsel dat wij zagen in sidra Sjmot (1:12), waar staat: „Hoe meer de Jisraëlieten onderdrukt werden, des te talrijker werden ze.” Men werd in het bijzonder zeer jaloers wegens hun besef uitverkoren te zijn, ondanks het feit dat bijna elk ander volk in de geschiedenis zichzelf als uitverkoren zag. Het is beslist van groot belang dat wij, als Joden, ons gedragen met een extra mate van nederigheid en bescheidenheid.

Dus het verbod op jaloezie is helemaal niet zo gek. Het is de meest basale kracht die de sociale harmonie en orde ondermijnt, terwijl harmonie en orde het doel zijn van de Tien Geboden als geheel. Maar zij verbieden het niet alleen maar - zij helpen ons ook er boven uit te rijzen. Het zijn precies de eerste drie geboden - die ons herinneren aan Gods aanwezigheid in de geschiedenis en in ons leven - en de tweede drie - die ons herinneren aan ons geschapen zijn - die ons helpen uit te stijgen boven jaloezie.

Wij zijn hier omdat God ons heeft gewild. Wij hebben wat God wil dat wij hebben. Waarom zouden wij dan streven naar wat anderen hebben? Als het belangrijkste in ons leven is hoe wij in de ogen van God zijn, waarom zouden wij dan iets anders willen, alleen omdat iemand anders dat heeft? Zodra wij ophouden onszelf te omschrijven in relatie tot God, en beginnen onszelf te omschrijven in relatie tot andere mensen, nemen competitie, ruzie, begerigheid en jaloezie hun plek in onze gedachten in en dat leidt ons alleen maar tot ontevredenheid.

Als jouw nieuwe auto mij afgunstig maakt, zal ik misschien gemotiveerd worden om een duurder model te kopen, waarin ik om te beginnen helemaal geen behoefte aan had, en die mij een paar dagen bevrediging zal geven totdat ik een andere buurman of buurvrouw ontdek, die een nog mooier, duurder vehikel heeft en zo verder. En als ik er in slaag mijn eigen jaloersheid te bevredigen, dan heeft dat slechts tot gevolg dat ik de jouwe prikkel, in een cirkelgang van opzichtige consumptie, die geen natuurlijk einde kent. Vandaar de bumpersticker: „Hij die het meeste speelgoed heeft wanneer hij sterft, wint.” Het woord 'speelgoed' is hier treffend, want dit is de ethiek van de kleuterschool en daarvoor zou geen plaats moeten zijn in de wereld van de volwassenen.

De remedie tegen jaloezie is dankbaarheid. „Wie is rijk?” vraagt Ben Zoma (Pirke Avot 4:1), en het antwoord is: „Hij die vreugde beleeft aan wat hij heeft.” Er is een prachtig joods gebruik dat, wanneer je het dagelijks doet, je leven verandert. De eerst woorden die wij zeggen na het wakker worden zijn *Modeh ani lefanecha*: „Ik dank U, Eeuwig levende Koning.” Wij danken voor wij denken.

Jodendom is dankbaarheid met allure. Wanneer wij niet langer toelaten dat andermans geluk aan het onze afdoet, maken wij een golf van positieve energie los, die ons de ruimte geeft te vieren wat wij hebben in plaats van te denken aan wat andere mensen hebben, en te zijn wie wij zijn in plaats van te willen zijn wat wij niet zijn.